

2. 4. Մկրցյա

ՅՈՒՂԱՏՈՒ ԿՏԱՎԶԱՏԻՑ ՄԵԿ ՏԱՐՈՒՄ ԵՐԿՈՒ ԲԵՐՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Արմֆանի Բուսաբանական այգում, 1938 թվից սկսած ուսումնասիրող-թյուններ են կատարվում կտավհատների վերաբերյալ մի շարք սելեկցիոն և ագրոտեխնիկական հարցերի պարզաբանման համար: Այդ թվում փորձ է դրված պարզելու Հայաստանում տարածված յուղատու կտավհատից մեկ տարում երկու բերք ստանալու հնարավորությունը: Սակայն, նախքան ստացած արդյունքների նկարագրությունը ու պարզաբանմանն անցնելը, կարևոր ենք համարում մի քանի խոսք ասել կլիմայական ու հողային այն պայմանների մասին, որոնց մեջ դրված է եղել փորձը:

Բուսաբանական այգու, կալցիումով հարուստ կավային հողն իր բաղմաթիվ մազական անցքերի միջոցով ուժեղ կերպով գոլորշիացնում է նույնիսկ հողի ներքին շերտերի ջրերը և, այդ պատճառով, հողն արագ կերպով չորանում է:

Բավական բարձր, տարեկան միջին ջերմաստիճանի ու արևի կիզիչ ճառագայթների պայմաններում, շատ քիչ են մթնոլորտային տեղումները:

Առանձին ամիսներում (ապրիլ, մայիս, հունիս և այլն) տեղացող անձրևների քանակը կտավհատի մինիմում պահանջի (80—100 մմ) նկատմամբ շատ քիչ է, այն էլ հատկապես նրա աճման ու զարգացման առաջին ֆազում: Ցարեկան տեղումների միջին գումարից հայտնի է, որ ցածրավայրի պայմաններում այդ քանակությունը չի կարող բավարարել խոնավության նկատմամբ մի շարք բույսերի, ինչպես և կտավհատի ունեցած պահանջը: Վերջինիս լավ աճի համար տեղումների տարեկան միջին քանակությունը 450—500 մմ-ից պակաս չպետք է լինի: Այս հանգամանքները նկատի ունենալով, անհրաժեշտ է մինչև պտուղների հասունացումը մի քանի անգամ ջրել կտավհատի դաշտը:

Թեև լատու սորտերի հետ համեմատած, յուղատու կտավհատը շնորհիվ լավ զարգացած ու խոր գնացող արմատային սխտեմի, ջրի ավելի քիչ պահանջ ունի: Իր այդ հատկությունը շնորհիվ է, որ նա լայն տարածված է գլխավորապես հարավային շրջաններում: Չնայած դրան, ինչպես մյուս սորտերի, այնպես և սրա բերքատվությունը կապված է զարնանը միահավասար տեղացող անձրևների կամ արհեստական ոռոգումների քանակից:

Մյուս գործոնների հետ համեմատած՝ մեր փորձերի մեջ ջրերը կարևոր տեղերից մեկն է գրավել: Եվ առանց սխալվելու կարելի է ասել, որ նրանով է պայմանավորվում այդ կուլտուրայի երկրորդ վեգետացիան և բերքատվությունը:

Անդրադառնալով փորձին, պետք է ասել, որ այն կատարվել է շատ պարզ մեթոդով և ունեցել է հետևյալ ընթացքը.

Մերմերն ստացվել են Կոտայքի շրջանի Դյուլիշա գյուղի կոլխոզից: Ցանքը կատարվել է 1939 թվի ապրիլի 11-ին: Ծիլերը մասսայաբար երեւիացել են նույն ամսի 22-ին: Մինչև առաջին բերքահավաքը հողակտորը ջրվել է չորս անգամ, իսկ քաղհանվել է երկու անգամ: Առաջին վեգետացիոն շրջանը վերջանալուց հետո բերքը հավաքվել է օգոստոսի 2-ին: Հաշվի առնելով, որ «ցողունի հյուսվածքի տարբեր մասերը կարող են զարգացման տարբեր ստադիաներում գտնվել» (ակադ. Տ. Դ. Լիսենկո, 1936), ցողունները հատված են եղել միահավասար, հիմնական հանգույցից 6—7 սմ, իսկ հողից 9—10 սմ բարձրության վրա:

Բերքահավաքից հետո խողանն անմիջապես ջրվել է: Այնուհետև, երկրորդ վեգետացիայի ընթացքում մարզերը ջրվել են երկու անգամ: Խողանաջրից մի երկու օր հետո, հատած բույսերի բարձր մնացած ցողունային մասերի վրա առաջ են գալիս բողբոջներ ու ճյուղեր: Երկրորդ ջրի գեպքում կազմակերպվում են հատուկենտ կոկոններ ու ծաղիկներ: Իսկ երրորդ ջուրն արդեն համընկնում է նրա հասունացման շրջանին:

Արագ ճյուղավորվելու շնորհիվ, կտավհատն այդ ժամանակ թույլ չի տալիս շատ մոլախոտեր զարգանան, որի հետևանքով քաղհանը կատարվում է մեկ անգամ: Ինչպես հայտնի է, կտավհատի դաշտը սկզբնական շրջանում ձեռքով են քաղհանում, իսկ դա մեծ դժվարություն է ներկայացնում: Սակայն այս դեպքում քաղհանը կարելի է կատարել հողաբազով, որովհետև կտավհատի բույսերը մոլախոտերի համեմատությամբ շատ փաթթած են լինում:

Ըստ մեր դիտողությունների՝ բողբոջներ ու ընձյուղներ չէին տվել միայն այն բույսերը, որոնք նախքան հատումն ունեցել են թույլ աճ: Օրինակ՝ 305 հատած բույսերից բողբոջներ ու ընձյուղներ չէին տվել 35 բույս: Դրանցից 27 բույս կամ $7,50\%$ -ը ամբողջովին չորացել ոչնչացել էին, 8 բույս, կամ $2,30\%$ -ը, չնայած բողբոջներ ու ընձյուղներ չէին տվել, բայց մնացել էին դալար: Այլ կերպ ասած՝ վերջիններս կորցրած չեն եղել իրենց արմատների աճման ունակությունը: Հատումից հետո 2—3 ճյուղ ունեցող բույսերը նախօրոք ունեցել էին միջակ աճ: Այսպիսով, թե բոլորովին բողբոջներ չտվող և թե քիչ թվով ընձյուղներ տվող բույսերն անհամեմատ ավելի թույլ էին, քան նրանք, որոնք հատումից առաջ ուժեղ աճ էին ունեցել:

Ինչպես տեսնում ենք, հատվող բույսերը նախօրոք պետք է լինեն ուժեղ, փաթթած աճած, այլապես նրանք դժվարությամբ են առաջ բերում բողբոջներ և ճյուղեր, իսկ հակառակ դեպքում լինում են շատ նվազ: Ահա թե ինչու անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրությամբ զբաղվել այդ կոլտուրայի սերմաբուծության և ազդրոտեխնիկական խնդիրներով, որովհետև դրանցով է պայմանավորվում ինչպես մեր փորձի, այնպես և կտավհատի մյուս ցանքերի բերքատվության էֆեկտիվությունը: Պետք է նկատել, որ առաջին վեգետացիոն շրջանի առաջին ֆազում (ծելուց մինչև ծաղկելը) բույսի վերերկրյա մասերն աճում են շատ դանդաղ: Մեր կարծիքով, դա պետք է բացատրել նրանով, որ տվյալ ֆազում կազմակերպվում են արմատները, որոնց վրա է ծախսվում պատրաստած սննդանյութերի մեծ մասը: Իսկ

գա ապացուցվում է բուլյսի զարգացման առաջին ֆազի համեմատաբար երկար տևողությամբ, որ երևում է սվյալ շրջանի աճման ու զարգացման ֆազաների վերաբերյալ ստորև բերած թվերից:

Աղյուսակ № 1

Ցանքի ժամանակը	Ծելու ժամանակը	Մասնայական ծաղկման ժամա- նակը	Պտուղների հասունացումը	Առաջին վեգետացիոն շրջանի վերջը և բեր- քահավաքը
11/IV—39 ք.	22/IV—39 ք.	15/VI—39 ք.	29/VII—39 ք.	2/VIII—39 ք.

Աղյուսակից երևում է, որ ծելուց մինչև մասնայական ծաղկումը տե-
վում է մոտավորապես 60—65 օր, իսկ սերմատուփերի կազմակերպման ու
հասունացման համար հատկացված համեմատաբար քիչ ժամանակը (40—45 օր)
բացատրվում է արմատների նախապես լրիվ կազմակերպված վիճակով: Մյուս
կողմից՝ նույն աղյուսակում բերված թվերը պարզ ու որոշակի ցույց են տա-
լիս, որ կտավհատը վերը նշած պայմաններում հասունանում է 110—115
օրում:

Միանգամայն այլ պատկեր են ներկայացնում բերքահավաքից հետո
մնացած ցողունայի մասերի վրա առաջացած նոր ընձյուղների աճման ու
զարգացման ֆազաները, որ երևում է № 2 աղյուսակից:

Աղյուսակ № 2

Ցողունների հատման ժամանակը	Մասնայական ծաղկման ժամանակը	Պտուղների հասու- նացման ժամանակը	Երկրորդ վեգետացիոն շրջանի վերջը և բեր- քահավաքը
2/VIII—39 ք.	5/IX—39 ք.	25/XI—39 ք.	3/XII—39 ք.

Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ ծերի առաջացման ու արմատների
կազմակերպման վրա գործադրվող ժամանակը խիստ կրճատված է, որովհե-
տե այս դեպքում ընձյուղներն առաջ են գալիս հատած բույսերի մնացած
ցողունների վրա: Սերմերից առաջացած բույսերի հետ համեմատած, մոր
ընձյուղների ամուսն միջավայրի պայմաններն ուժեղ կերպով փոփոխվելու
պատճառով արագանում է մեկ ստադիայից հաջորդին անցնելու պրոցեսը:
Այդպիսով, երկրորդ բերքի վաղահասունացումը (92 օր) պետք է վերադրել
հողի մեջ տարածված ու խորը գնացած և արդեն լավ կազմակերպված ար-
մատային սխտեմին, որովհետեւ «այդպիսի ընձյուղները ուժեղ, հին արմա-
տային սխտեմ ունենալով՝ ավելի արագ և ավելի հզոր կանեն» (ակադ.
Տ. Դ. Լիսենկո, 1936 թ.):

Մինչև երկրորդ վեգետացիայի վերջը կտավհատի արմատը շարունա-
կում է աճել ու խորանալ: Ծաղկման ժամանակ նրա գլխավոր արմատն ու-
նենում է ուժեղ աճ, հասնելով մոտ 130 սմ-ի և շարունակում է աճել մինչև
բույսի կյանքի վերջը (И. В. Красовская, 1929 г.), մինչդեռ արևածաղկի,
խաշխաշի և գարնանացան մի շարք այլ բույսերի արմատներն այդ ժամա-

նաև արդեն ձևավորված են և ծաղկման սկզբում համարյա դադարում են անելուց (А. И. Купцов, 1933 г.):

Սովորաբար կուլտուրական կտավհատը հասունանում է 80—115 օրում, և քանի որ այս դեպքում նա իր առաջին վեգետացիան ավարտում է լրիվ, ուստի ոչ մի կասկած չի կարող լինել պտուղները չհասունացած քաղելու կամ երկրորդ բերքն առաջին հաշվին կատարելու մասին: Երկրորդ վեգետացիան՝ սկսվելով օգոստոսի 2-ից և տևելով մոտ 92—100 օր, նույնպես ունենում է աճման ու զարգացման լրիվ ցիկլ: Սա ցույց է տալիս, որ այդ բույսն ի վիճակի է երկու վեգետացիոն շրջան անցնելու:

Բացի վերը բերված փաստերից, երկրորդ բերք ստանալու հիմնական պատճառը մեկ այն է, որ կտավհատի սաղմնային հյուսվածքն ընդունակ է տալու մոքամոք բողբոջներ և ընձյուղներ: Միաժամանակ մոք ընձյուղներ տվող ցողունները, անկասկած, ստադիական զարգացման ավելի բարձր՝ աստիճանի վրա են գտնվում, քան սերմերից մոք զարգացողները:

Անկախ հատուկներից, կտավհատն ընդունակություն ունի նոր ընձյուղներ տալու, անգամ բերքը հասունանալուց ու թափվելուց հետո: Օրինակ՝ մարգերում մնացած բույսերը նույնպես նորանոր բողբոջներ և ընձյուղներ էին տվել: Սակայն պետք է նշել, որ այդ ընձյուղները մեծ մասամբ առաջանում են ցողունի ավելի բարձր գոտում՝ գլխավորապես վերին ճյուղավորություն շրջանում: Դրանք երևացին ավելի ուշ, զարգացան ավելի դանդաղ և ավելի ավելի քիչ սերմատուփեր, քան այն ճյուղերը, որոնք առաջացել էին հատած բույսերի մնացած ցողունների վրա: Այս երևույթը, անկասկած, նույնպես պետք է բացատրվի բույսի տարբեր յարուսների ստադիական տարբեր աստիճաններով: Դրա հետ միասին չի կարելի հաշվի չառնել այն միջավայրը, որն իր ազդեցությունն է թողնում բույսի բնույթի, դաստիարակման վրա. և, շատ հաճախ, զարգացման համար պահանջվելիք գործոնների մոմսով կոմպլեքսի առկայությամբ պետք է բացատրել բույսի մեծանալու և անսովորականների դրսևորումը:

Մյուս կողմից՝ առաջին բերքից ինքնացանք կատարված սերմերից առաջացած բույսերը հոկտեմբերի սկզբին դեռ չէին ազատվել շաքիլային տերևներից, այնինչ հատած բույսերի մնացած ցողուններից առաջացած ընձյուղներն այդ ժամանակ ունեին մասսայական սերմատուփեր: Այստեղից պարզ է, որ ցողունները չկտրած և ինքնացանքի միջոցով ստացված բույսերն ավելի ցածր արժեք ունեն, քան կտրած ցողուններով բույսերը:

Անդրադառնալով երկու վեգետացիոն շրջանների բերքատվության էլեմենտներին, պետք է ասել, որ նրանք համարժեք են իրար և նրանց միջև չկան աչքի ընկնող խորը տարբերություններ:

Աղյուսակ № 3

Վեգետացիոն շրջանները	Ցողունների միջին բարձրությունը	Ճյուղերի միջին թիվը	Սերմատուփերի միջին թիվը
1-ին վեգետ. շրջ.	34,5 սմ	4,8 հ.	51,0 հատ
2-րդ » »	33,7 սմ	4,2 »	48,9 »

Այս աղյուսակում բերված բարձրության ու ճյուղավորության միջինների աննշան տարբերությունները բացատրվում են երկրորդ վեգետացիոն շրջանի համեմատաբար ոչ լրիվ ագրոտեխնիկական միջոցառումներով և գլխավորապես նրանով, որ այդ ժամանակ եղանակը որոշ չափով ցրտել է: Շատ հավանական է, որ նույն պատճառներով պտուղների հասունացումն արագանում է, նախքան լրիվ կազմակերպվելը:

Առաջին և երկրորդ վեգետացիաների օրերի թիվը ցույց է տալիս, որ մեր ցանած կտավհատը համեմատաբար ուշահաս սորտ է եղել: Եվ այդ է պատճառը, որ երկրորդ վեգետացիոն շրջանը դեռ չավարտված, մեր բույսերը ենթարկվեցին աշնանային ցրտերին: Դրա հետ միասին, ավելի վաղ (15/X—39/թ.) սկսված ցուրտ, անձրևոտ և ամպամած օրերի հաճախակի կրկնվելն արգելք դարձավ կազմակերպված պտուղների նորմալ հասունացմանը: Մեր կարծիքով, սրանք են այն օրեկտիվ պայմանները, որոնք երկրորդ վեգետացիոն շրջանի երկարացման պատճառ հանդիսացան:

Սակայն այդ աննպաստ հանգամանքը հնարավոր է վերացնել ցանքը վաղ դարձնել կատարելով՝ այն հաշվով, որ ապահովված լինի առաջին և երկրորդ վեգետացիաների համար պահանջվող օրերի թիվը, իսկ դա հնարավոր է մի շարք կտավհատացան շրջաններում: Այս գործում կարևոր նշանակություն ունեն վաղահաս, ցրտադիմացկուն սորտերը, որոնք պետք է ստացվեն տեղական սորտերից՝ ընտրության միջոցով: Բացի այդ, ապացուցված է (А. Ф. Бельденкова, 1939 г.), որ յուղատու կտավհատը 15 օր+2—+4⁰-ի տակ յարովիզացիայի ենթարկելու դեպքում վեգետացիոն շրջանը կրճատվում է 10—12 օրով: Սա ևս ապահովում է, որ երկրորդ բերքը ժամանակին հասնի: Նույն հարցի կապակցությամբ և առհասարակ այդ կուլտուրայի վեգետացիոն շրջանը երկարացնելու նպատակով, աշխատանքներ են տարվում աշնանացան ռասա ստանալու համար: Այդ ուղղությամբ կատարված փորձերը ավել են զրական արդյունք: Մինչև այժմ եղած տվյալներից երևում է, որ ցրտադիմացկուն կամ աշնանացան ձևեր փնտռելու աշխատանքները որոշ հիմք ունեն և այդ հարցն արժանի է խորը հետազոտության:

Այս հարցերի ուսումնասիրությունը, անկասկած, դրական կերպով կանդրադառնա երկրորդ բերքի վաղահասության խնդրի լուծման վրա: Մյուս կողմից՝ ուշահաս ձևերի առկայությամբ և այդ կուլտուրայի ռայոնացման բացակայությամբ պետք է բացատրել, որ շատ տեղերում բերքը չի հասունանում և հաճախ ցրտերից ֆլեասվում է:

Աղյուսակ № 2

Վեգետացիոն շրջանները	Մերմատու-փերի միջին երկար. մմ	Մերմատու-փերի միջին լայնութ. մմ	Մերմ. միջին երկար. մմ	Մերմ. միջին լայն. մմ	1000 հատ սերմի կշիռը գր.	4 մ ² -ից ստացված բերքի քանակը գր.
Առաջին	6, 1	5, 0	4, 8	2, 9	6, 4	229, 8
Երկրորդ	5, 9	4, 9	4, 7	2, 4	6, 0	180, 0

Ինչպես աղյուսակից երևում է, սերմատուփերի և սերմերի մեծությունների միջև նույնպես աչքի ընկնող խոշոր տարբերություններ չկան: Առաջին բերքից ստացված 1000 հատ սերմի կշիռը 6,4 գրամ է, իսկ երկրորդ բերքի դեպքում՝ 6,0 գրամ: Այդ ապացուցում է սերմերի նորմալ զարգացած լինելը, որովհետև 1000 հատ սերմի կշիռը, նայած բույսի աճման ու զարգացման պայմաններին, սովորաբար տատանվում է 3 և 7 գրամի միջև:

Չորս քառակուսի մետր հողամասում եղած 305 հատ բույսից առաջին բերք ստացվել է 229,8 գրամ, իսկ նույն բույսերի հատումից հետո բողբոջներ ու ընձյուղներ տված 270 բույսից՝ երկրորդ բերք եղել է 180,0 գրամ: Մյուս բացասական գործոնների (վերևում բերված) հետ միասին, անկասկած, երկրորդ բերքի պակասի վրա պետք է անդրադարձած լինի ոչնչացած (35 հատ) բույսերի թիվը, որոնց մասին ասվեց վերևում:

Հեկտարի վերածած, մոտավոր հաշիվներով, առաջին վեգետացիոն շրջանից ստացվում է 5,75 ցենտ. բերք, իսկ երկրորդից՝ 4,5 ցենտներ:

Այսպիսով, եթե անգամ չխոսենք մեկ տարում երկու բերքից ստացված 10 ցենտներ և ավելի բերքի մասին, այլ միայն նրանց 5,0 ցենտ. միջին բերքը համեմատելու լինենք Հայաստանի տարբեր շրջաններից ստացված 2,2—3,5 ցենտներ միջին բերքի հետ (ըստ Հովհովթյանի տվյալների), կտեսնենք, որ մեծ տարբերություն գոյություն ունի:

Քիմիական անալիզը ասվեց չափազանց հետաքրքրական ու արժեքավոր տվյալներ (աղյուսակ № 5):

Աղյուսակ № 5

Ո՞ր բերքից է	Ցուղի տոկոսը	Ցողային թիվը	Մանրթություն
Առաջին	40, 5	170, 1	Անալիզները կատարվել են Համալսարանի բույսերի ֆիզիոլոգ. ամբիոնում
Երկրորդ	37, 15	170, 5	

Առաջին և երկրորդ բերքերի սերմերից ստացված յուղի տոկոսները շատ նորմալ են և կարելի է ամենաբարձրը համարել շատ վայրերում ստացվող յուղի տոկոսներից: Օրինակ՝ Ստեփանավանի շրջանում տարածված կտավհատը սովորաբար 30⁰/₀-ից ավելի յուղ չի տալիս, իսկ մեկ տարում 78⁰/₀ յուղի բալանան անհամեմատելի է և խոշոր առավելություն ունի մինչև հիմա ստացվող 32—42⁰/₀ յուղից:

Առաջին բերքի յուղն իր գույնով մոտենում է լեռնային մասերում մշակվող կտավհատից ստացվող յուղին, իսկ երկրորդ բերքինը նմանվում է ստորին գոտում հարմարված բույսերի յուղին, որը քիչ պղտոր գույն ունի: Ցուղերի որակական ալյուրի ստորաբաժանները պետք է բացատրել նրանով, որ բույսերը տարբեր վեգետացիոն շրջաններում տարբեր պայմաններում են գտնվել: Եվ շատ հավանական է, որ նույն պատճառներից են ստացվել նաև յուղի տոկոսի ու յուղային թվի այդ տատանումները: Առաջին դեպքում սերմերից առաջացած բույսերը մինչև պտուղների հասունացումն աճել են ավելի

մեղմ՝ աստիճանաբար դեպի տաքը գնացող կլիմայական պայմաններում, և պտուղները կաղմակերպվել ու հասունացել են լուսառատ և տաք օրերին. այս դեպքում սերմերի մեջ կուտակվում է մեծ քանակությամբ յուղ (Иванов, 1926 г.): Նույն բույսերի հատումից մնացած ցողունների վրա առաջացած ընձյուղները մինչև ծաղկումը լինում են ավելի տաք պայմաններում, իսկ նրանց սերմերի հասունացումը կատարվում է համեմատաբար ավելի մեղմ եղանակներին:

Սերմերի հասունացման շրջանում կլիմայի մեղմությունը սովորաբար զբաղեցնում է գործում նաև յոգային թվի վրա, որ մեր փորձերում նույնպես նկատվում է:

Արտաքին միջավայրի պայմանների այդպիսի փոփոխությունը անհասկած, իր ազդեցությունը պետք է թողնի տարբեր բերքերից ստացված յուղերի քիմիական կազմության վրա:

Այս տվյալները մեկ անգամ ևս ապացուցում են, որ ստորին և նախաշեռային գոտիներում կտավհատի երկրորդ բերք ստանալը տնտեսապես արդյունավետ է, որովհետև, ինչպես տեսնում ենք, բերքատվության ամենապարեկոշ հատկանիշների՝ յուղերի տոկոսների և յոգային թվերի միջև նույնպես մեծ տարբերություն չկա:

Աշխատանքի վերջում խորին շնորհակալություն եմ հայտնում գիտության վաստակավոր գործիչ Ա. Գ. Արարատյանին՝ կտավհատի վերաբերյալ իմ բոլոր աշխատանքների ընթացքում օլած խորհուրդների և ցուցումների համար:

Л и т е р а т у р а

1. Академик Т. Д. Лысенко, 1936 г.—Теоретические основы яровизации. Сельхозгиз.
2. А. Ф. Вельдемкова, 1939 г.—Особенности стадийного развития различных форм льна. Академия наук СССР.
3. Е. В. Эллади, 1938 г.—Лен.
4. А. И. Купцов, 1933 г.—Основы полевой культуры масличных растений.
5. И. В. Красовская, 1929 г.—Корневая система различных сортов льна.
6. Проф. Н. Н. Иванов, 1926 г.—Химический состав культурных растений и значение его для сельского хозяйства.
7. А. Сликин и Ф. Чебуракин, 1936 г.—Льняное семеноводство.
8. Академик И. В. Якушкин, 1936. Агротехника. Сельхозгиз.
9. Е. А. Столетова, 1929—1930 гг.—Полевые и огородные культуры Армении. Труды по прикладной ботанике, генетике и селекции. Том XXIII, вып. 4.

А. О. Мкртчян

Օ получении двух урожаев льна-кудряша за год

1. Начиная с 1938 года в Ботаническом саду АрмФАН'а проводятся опыты по получению двух урожаев за год распространенного в Армении льна-кудряша.

2. Опыты проводятся в предгорной зоне, где при средней годовой температуре 10—12,5° и жарком лете выпадает очень мало осадков. В этих условиях полив в наших опытах занимает одно из важнейших мест.

3. Семена льна-кудряша для опыта получены из колхоза с. Кулиджа Котайкского района (предгорная зона).

Посев произведен 11 апреля, проростки появились 22-го того же месяца. После массового созревания плодов, 2-го августа была проведена подрезка растений, у которых ножницами удалялся стебель на высоте 6—7 см от первого узла, или 9—10 см от поверхности земли. Через несколько дней после пожнивного полива на оставшихся появились почки, от которых развились новые побеги. При втором поливе начинали показываться единичные бутоны, а при третьем—созревали плоды второго урожая.

Благодаря быстрому росту ветвей лен заглушал все сорняки.

4. Возможность второго урожая обуславливается способностью льна-кудряша дать новые почки и побеги. Одновременно нужно указать, что эти последние побеги свое развитие начинают с более высокой ступени стадийного развития, чем растения из семян.

5. Второй урожай семян мало чем отличается от первого. Например: 1000 семян первого урожая весят 6, 4 г, второго урожая—6,0 г.

Это показывает, что и при втором урожае семена успевают созреть достаточно. По предварительным данным, первый урожай равен 5,75 ц, второй—4,5 ц с га.

6. Очень нормальны также показатели масла первого и второго урожая. В семенах первого урожая процент масла равен 40,5 при иодном числе 170,1, второго урожая соответственно—37,15 и 170,5. Однако по внешнему виду эти масла несколько отличаются друг от друга: масло первого урожая по цвету и прозрачности более похоже на масло кудряша, разводимого в горных районах; второго же урожая—слегка мутное и напоминает масло низменных районов.

7. Таким образом, при двух урожаях льна-кудряша в условиях предгорной зоны Армении получается почти вдвое больше масла с га, причем себестоимость единицы второго урожая (следовательно и всего урожая) должна быть гораздо меньше, чем первого (или лишь одного) урожая.